

ACTA POLITOLOGICA

www.acpo.cz

INTERNETOVÝ RECENZOVANÝ ČASOPIS

2011 | Vol. 3 | No. 1 | ISSN | 1803-8220

NACHTIGALLOVÁ, Marina Novotná (2011). Venezuelská zahraniční politika: zdroj vnitropolitické stabilizace? *Acta Politologica* 3, 1, s. 66–82. ISSN 1803-8220.

Tento článek podléhá autorským právům, kopírování a využívání jeho obsahu bez řádného odkazování na něj je považováno za plagiátorství a podléhá sankcím dle platné legislativy.

Internetový recenzovaný časopis vydává

Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze,

Katedra politologie Institutu politologických studií

Venezuelská zahraniční politika: zdroj vnitropolitické legitimizace?¹

Mariana Novotná Nachtigallová²

Abstract

The study aims at demonstrating changes in the foreign policy of Venezuela and its links to the new regime legitimacy. The analysis focuses on 4 aspects of internal politics: national economic interests, national noneconomic interests (national identity, sovereignty, regional leadership), relations between politicians and military forces, definition of enemy. The fact that those criteria or aspects are mutually interlinked is taken into account. Specific steps in the field of Venezuelan foreign policy are described, analyzed and interpreted with regard to above defined aspects. Arguments resulting out of the analysis reflect to what extent the specific foreign activities correspond to mid-term or long-term national interests of Venezuela. Or if they rather help to legitimize the new regime or support the internal position of the president Chávez. The main conclusions states the increasing intensity of foreign policy activities aiming at legitimization of the new regime and supporting internal position of the president and decreasing intensity of activities aiming at mid-term and long-term interests of Venezuela.

Key words: Venezuela, Hugo Chávez, sovereignty, legitimacy, internal politics, external politics, foreign policy

Úvodem

Venezuela v současnosti patří mezi nejsledovanější země v Latinské Americe. Poutá pozornost nejen politiků, diplomatů a novinářů, ale také politologů a politických analytiků a to jak z hlediska proměn zahraniční politiky, tak i proměn vnitropolitických. Venezuelská zahraniční politika má své rozměry globální, kontinentální i regionální a zejména rovina regionální, částečně i kontinentální, má v sobě zahrnut i hlubší bezpečnostní rozměr. Vnitropolitické proměny naznačují, že jsme svědky vytváření nového režimu; nejasný zůstává jeho charakter a možnosti jeho institucionalizace a stabilizace. Obě složky venezuelské politiky, zahraniční i vnitřní, a jejich vzájemné propojení jsou předmětem této studie.

¹ Tato studie vznikla v rámci řešení projektu GA ČR 407/08/0097 Typologie levicových režimů a vlád v Latinské Americe.

² Mariana Novotná Nachtigallová je doktorandkou na Katedře politologie, Vysoká škola ekonomická v Praze, nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3. Kontakt: mariana@nachtigallova.eu

Je samozřejmé, že vazbu mezi vnitřní a zahraniční politikou lze z různých hledisek doložit kdekoli na světě. Domnívám se ovšem, že v případě současné Venezuely, jde o vazbu mnohem jednoznačnější, respektive účelovější, ve vztahu k mocenským poměrům v zemi a naopak s menší mírou odrážející dlouhodobější základní národní zájmy. Kladu si tedy otázku, zda změny zahraniční politiky ve Venezuele nemají především za cíl legitimizovat nově utvářený režim.

Z hlediska metodického postupu půjde o to prokázat, že politika Huga Cháveze posiluje zahraničněpolitické aktivity, které primárně sledují vnitropolitické cíle a umožňují posílit postavení prezidenta a zeslabuje ty aktivity, které nelze doma bezprostředně mocensky a ideologicky využít.

Z hlediska časového vymezení půjde o rozbor téměř třinácti let vlády Huga Cháveze, jeho tří prezidentských mandátů³, což by mělo umožnit zachytit podstatné proměny prezidentova mocenského postavení a základních rysů vnitřní a zahraniční politiky. Z hlediska obsahového vymezení se soustředím na čtyři vybrané aspekty vnitřní politiky, z nichž dva mají spíše obecnější a dlouhodobější charakter a dva konkrétnější mocenský charakter:

- Národní ekonomické zájmy
- Národní neekonomické zájmy (národní identita, suverenita, regionální vůdcovství)
- Vztahy s armádou
- Obraz nepřítele

Tyto aspekty jsou vzájemně propojené, zatímco první dva umožňují hodnotit určité zahraničně politické kroky (ve prospěch či v neprospěch národních zájmů) a hledat souvislosti s vnitropolitickou situací, vztah s armádou je jednoznačně již otázkou mocenského postavení. Mohlo by se zdát, že vazba mezi postavením armády v politickém systému a zahraniční politikou je nepřímá a slabá. Kapitola věnovaná této problematice se snaží poukázat na fakt, že v momentě vyčerpání vnitřních zdrojů a mechanismů se za účelem řešení vztahů s armádou výrazně zesiluje význam zahraničněpolitických aktivit. Poslední aspekt, obraz nepřítele, se fakticky promítá do všech předchozích a jde spíše o analýzu nástroje ideologického působení, respektive populistického diskurzu.

Struktura této studie bude tedy vycházet z postupného rozboru jednotlivých aspektů a jejich provázanosti se současnou zahraniční politikou Venezuely.

Zahraněpolitické iniciativy podporující národní ekonomické zájmy

Samozřejmě nikdy není zcela jednoduché definovat celkově národní zájmy některého státu. Z hlediska ekonomických zájmů je to trochu snazší, ale i přesto je nutné vnímat pluralitu ekonomických zájmů dané společnosti. V případě Venezuely, kde klíčovou roli

³ 1. nedokončený mandát 1999-2000 podle ústavy z roku 1961, 2. dokončený šestiletý mandát 2001-2006 podle ústavy z roku 1999, 3. současný šestiletý mandát 2007-2012.

v ekonomice země hraje ropa, je možné pro naši analýzu vzít ropu za základ identifikace národních ekonomických zájmů. V první části analýzy ekonomických zájmů se zaměřím na vztahy a politiku v rámci organizace OPEC (*Organisation of Petroleum Exporting Countries*) a ve druhé části na intenzivně se rozvíjející vztahy s Čínou, což je nový fenomén zahraniční politiky Venezuely. Neboť tyto dvě zahraničněpolitické iniciativy mají přímý dopad na venezuelské národní ekonomické zájmy v oblasti těžby ropy a jejího odbytů.

Vztahy v rámci OPEC

Cenu ropy určuje celá řada faktorů, mezi něž patří i schopnost zemí produkujících cenu ropy ovlivnit a to především prostřednictvím nabídky. V případě petrostátů, kde je ropa zásadním faktorem ovlivňujícím ekonomickou situaci jednotlivých zemí, je aktivita v rámci OPECu výrazným projevem ochrany národních zájmů. Vlády petrostátů se snaží dosáhnout nejvyšších možných příjmů z těžby ropy a zároveň omezit těžko předvídatelnou fluktuaci cen, která může přivést ekonomiku těchto zemí do velmi složité situace⁴. Nezbývá jim nic jiného, než vytvářet velkou rozpočtovou rezervu, pokud se chtějí vyhnout náhlým a zásadním výpadkům na příjmové straně státního rozpočtu a zadlužení. Tyto státy nemohou zabránit spekulacím s cenou ropy, ani propadu poptávky například v době hospodářské krize, ale mohou ovlivňovat stranu nabídky. Koordinovaná politika kartelu OPEC, jež vedla k omezování nabídky, tj. snižování těžby, měla pravděpodobně také vliv na růst ceny ropy v posledních deseti letech.

Je velmi obtížné určit, respektive kvantifikovat, jakou vahou se politika OPECu na růstu cen ropy podílela. Interpretace venezuelských vládních politiků klade na roli OPECu velký důraz [Rodríguez 2004], naopak ekonomové a analytici přikládají výrazně větší váhu spekulacím a síle poptávky [Kozloff 2007], což potvrzuje i výrazný výkyv ceny ropy z let 2008-2009.

Od samého počátku svého prezidentského úřadu se Hugo Chávez rozhodl pro aktivní politiku v rámci kartelové dohody OPEC. V roce 2000 inicioval summit hlav států vyvážejících ropu v Caracasu a motivoval ke snížení těžebních kvót. Zároveň se snažil vyjednat vstup Ruska do kartelu. Rusko ke kartelové dohodě nepřistoupilo, ale až do roku 2009 si nechávalo dveře otevřené a těsnou spoluprací neodmítalo. Až když OPEC v září 2009 při poklesu cen ropy začal hovořit o dalším snižování kvót (na setkání členských zemí OPEC ve Vídni 10. září 2009 byla prozatím zachována výše těžebních kvót⁵), Rusko spoluprací odmítlo. Naopak ve stejné době těžbu zvýšilo a jednání členských států OPECu ve Vídni se nezúčastnilo. Tato jistá angažovanost ve vztahu k Rusku může být interpreto-

⁴ Pro demonstraci míry fluktuace ceny ropy můžeme využít nedávnou situaci v letech 2008-09. Mezi červencem 2008 a lednem 2009 spadla cena ropy na méně než čtvrtinu. Z úrovně kolem 140 USD za barel se propadla na úroveň kolem 30 USD za barel, aby se v poslední čtvrtině roku 2009 opět dostala na úroveň 80-90 USD za barel.

Oficiální www stránky OPEC. http://www.opec.org/opec_web/en/data_graphs/40.htm.

⁵ Tisková zpráva ze 154. zasedání členských zemí OPEC ve Vídni, 10. září 2009, Oficiální www stránky OPEC. <http://www.opec.org/opecna/Press%20Releases/2009/pr092009.htm>.

vána i jako určitý výraz „protiamerických“ postojů, ale Venezuela nebyla jediným státem, který s Ruskem vyjednával. Případné zapojení Ruska do kartelu rozhodně nebylo v rozporu s venezuelskými národními zájmy, neboť pozice členů kartelu by posílila.

Pro naši analýzu je ale zajímavý přístup Venezuely k návrhu Saudské Arábie z roku 2006, který měl v rámci OPEC stanovit maximální cenu ropy na 50 dolarů za barel. Mělo jít o opatření, jež by pozitivně působilo z dlouhodobého hlediska. Šlo o to, že velmi vysoké ceny ropy ve svém důsledku zeslabují ekonomický růst v odběratelských zemích, a tím i do budoucna snižují poptávku po této komoditě. Zároveň stanovení maximálních cen by snížilo vliv spekulantů na cenu ropy a zmírnilo riziko cenové fluktuace, zabránilo by také novým investicím do nákladově náročnější těžby (Ghana a další země Afriky) a tím zvyšování konkurence mimo kartel. Venezuela se však k této strategii nepřipojila. Ponecháme-li stranou otázku výše cenového stropu, je zřejmé, že z dlouhodobého hlediska by tato strategie byla výhodná pro producenty i odběratele a mohla by řešit nárazové výkyvy ceny. Stabilizace ceny by však znamenala bezprostřední pokles finančních zdrojů.

Z případu Chávezovy politiky ve vztahu k OPECu je tedy možné vyvodit závěr, že svou politikou sleduje především krátkodobou maximalizaci zisků, tj. převážně vlastní mocenské perspektivy, ale nesleduje střednědobé či dlouhodobé ekonomické národní zájmy.

Vztahy s Čínou

Čína se stala ekonomickým gigantem a její poptávka po ropě tomuto trendu odpovídá. Vláda prezidenta Cháveze na tuto situaci náležitě zareagovala a uzavřela s Čínou kontrakty na odběr ropy a zároveň na vybudování rafinerie, která bude schopná těžkou sirnatou ropu zpracovávat⁶. Uzavření dohod se dá vysvětlit i dlouhodobějšími venezuelskými zájmy: diverzifikovat odbyt své ropy a tím snížit ekonomickou závislost na USA; zároveň může Čína částečně nahrazovat severoamerické investice a dodávky technologií, které výrazně poklesly. Z těchto hledisek se zdá, že vztahy s Čínou jednoznačně odpovídají národním ekonomickým zájmům.

Přesto je zde několik otazníků. Geograficky je Čína velmi vzdáleným odbytištěm venezuelské ropy a smlouvy jsou zatím nastaveny tak, že náklady na dopravu nese Venezuela. Při jaké cenové úrovni budou tyto kontrakty pro Venezuelu ještě výhodné? Navíc je zde i Rusko, které chce zvýšit vývoz právě do Číny a geograficky má nesporně výhody.

Další otazník se týká kvality venezuelské ropy. Jde o těžkou sirnatou ropu, jejíž zpracování vyžaduje určitý typ rafinerií, jenž se nachází v USA a v Latinské Americe. Venezuela s Čínou tedy musela zároveň podepsat dohodu o vybudování společné rafinerie, která bude schopna tuto ropu zpracovávat. Čína však disponuje svými zásobami těžké ropy, objevuje další ložiska a průzkumy pokračují⁷. Tuto rafinerii tedy může nakonec vyu-

⁶ Ve Venezuele se těží převážně tzv. těžká ropa s vysokým obsahem síry. Tato ropa vyžaduje specifický způsob zpracování.

⁷ Finanční noviny, ekonomický server ČTK. <http://www.financninoviny.cz/podnikatele/zpravy/nejdulezi->

žít pro zpracování vlastní ropy nebo použít dovezené know-how pro vybudování další rafinerii na zpracování čistě čínské ropy.

Dá se tedy dojít k závěru, že orientace na Čínu nesleduje ani střednědobé či dlouhodobé ekonomické zájmy Venezuely. Čínské investice ve Venezuele sice částečně nahrazují odliv zahraničního kapitálu (zejména severoamerického) a mohou být pro Venezuelu zajímavé, ale čínská půjčka ve výši více než 20 miliard USD, již odpovídá krátkodobým Chávezovým zájmům a posilování jeho mocenského postavení. Po poklesu ceny ropy v roce 2009 potřeboval Chávez finanční zdroje, které by pokryly výpadek způsobený poklesem ceny ropy a mohl tak pokračovat v populistické politice podpůrných ad hoc programů v oblasti zemědělství, potravinářství a základní infrastruktury před legislativními volbami v září 2010. Lze tedy předpokládat, že zprostředkovaně tyto vztahy Chávezovo postavení uvnitř země posilují, protože po masivní kampani Chávezova Socialistická strana volby vyhrála (i když opozice nedosáhla špatných výsledků) a diverzifikace trhů je obecně vnímána jako důležitý zdroj posilující nezávislost země. Nebylo by dobré ani opomenout fakt, že vztahy s Čínou (podobně jako s Ruskem či Iránem) jej dokážou prezentovat jako politika „světového“ formátu, spojence a přítele výrazných „amerických“ rivalů. Tím se ale již dostáváme k otázkám souvisejícím se zdroji legitimacy, identity, suverenity atd., kterými se budu zabývat v následující části.

Zahraněpolitické kroky podporující národní neekonomické zájmy

Stejně jako v předchozí kapitole, ani zde není zcela jednoduché odlišit zájmy ekonomické od zájmů neekonomických, protože postavení státu v rámci regionu či světa, identita vyjadřovaná ve vztahu k někomu či míra suverenity (i z hlediska schopnosti vytvářet vlastní hospodářskou politiku) předurčuje možnost realizace i zájmů ekonomických. Přesto se domnívám, že má význam zkoumat tuto problematiku odděleně s vědomím jasných přesahů.

Národní identita, suverenita a role Venezuely v rámci regionu

Pro Venezuelany jsou otázky spojené s národní identitou a suverenitou velmi důležité, přičemž národní identita se historicky vytvářela v širším regionálním zakotvení obsahujícím i zdůvodnění jistého vůdčího postavení, respektive sjednocující mise. Jde zejména o odkaz na osobnost a dílo Simona Bolívara, jenž představuje významný zdroj národní identity a kulturního dědictví Venezuely, k němuž se tradičně vztahují všechny politické režimy ve Venezuele. Míra tohoto vztažení v období Cháveza výrazně vzrostla a dá se říci, že historický odkaz Simona Bolívara (respektive jeho interpretace) se stal nejpodstatnější součástí legitimační doktríny vytvářeného režimu. Přičemž, a to je z pohledu našeho zkoumání důležité, bolívarovská symbolika a interpretace umožňuje propojení vnitřní a

vnější politiky.

Latinskoamerická integrace⁸, jedna z tematických os a priorit Chávezovy zahraniční politiky, se ideologicky opírá přímo o Bolívarův koncept Ligy republik a jednotné armády [Harnecker 2005: 120] a aktivity spjaté s regionální integrací staví Venezuelu do postavení důležitého hráče v rámci celého subkontinentu. Iniciativa, která nejlépe demonstrovuje Chávezovy ambice, směřující k vůdčí roli v rámci regionu, je Bolívarovský svaz pro lid naší Ameriky ALBA (*Alianza Bolivariana para los Pueblos de Nuestra América*). ALBA je integrační iniciativa podepsaná v roce 2004 mezi Venezuelou a Kubou, ke které se postupně přidala Bolívie, Nikaragua, Sv. Vincent a Granada, Antigua a Barbuda, Ekvádor a Dominikánská republika⁹. Toto uskupení pod taktovkou Cházeze nedeklaruje pouze ambice stát se zónou volného obchodu, ale formuluje hlavní cíl všeobecněji jako boj proti chudobě, sociální exkluzi a asymetrickému rozvoji na kontinentu. ALBA nemá tedy pouze být alternativou vůči projektu Celoamerické zóny volného obchodu (*FTAA - Free Trade Area of the Americas, ALCA Área de Libre Comercio de las Américas*¹⁰), ale deklaruje integraci všech aspektů socioekonomického života. O záběru integrační iniciativy ALBA svědčí titulek z úvodní strany oficiálních webových stránek „... nové politické, ekonomické, sociální a vojenské vedení pro Latinskou Ameriku a Karibik“¹¹.

V některých aktivitách se zdá, že se Chávez neomezuje jen na oblast členských států ALBA, ale snaží se soupeřit o postavení lídra celého latinskoamerického regionu s Brazílií. Svědčí o tom například snaha o získání křesla nestálého člena Rady bezpečnosti OSN poté, co ho opět získala Brazílie v letech 2004-2005. Snahu zaujmout vůdčí postavení, či minimálně vyrovnané ve vztahu k Brazílii, dosvědčují i další aktivity v ekonomické i vojenské integraci celého latinskoamerického regionu. Mezi ně patří Unie jihoamerických národů (*UNASUR Unión de Naciones Suramericanas*)¹², iniciativa vojenské spolupráce

⁸ Líneas Generales del Plan Nacional de Desarrollo Económico y Social de la Nación 2001-2007, Líneas Generales del Plan Nacional de Desarrollo Económico y Social de la Nación 2007-2013 – jedná se o ekvivalent programového prohlášení vlády/prezidenta pro oba šestileté prezidentské mandáty. Blíže na: www.gobiernoenlinea.ve.

⁹ Honduras, který přistoupil v roce 2008, z uskupení na začátku roku 2010 vystoupil. Zajímavé je, že ALBA na svých oficiálních stránkách stále uvádí Honduras mezi členskými zeměmi. Poznámka na webových stránkách vysvětluje vystoupení, jakožto akt nelegitimní vlády vzešlé ze státního převratu. Blíže na: <http://www.alianzabolivariana.org/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=146>.

¹⁰ Celoamerická zóna volného obchodu vznikla z iniciativy Clintonovy administrativy a navrhovala vytvořit zónu zahrnující celý kontinent. Z počátku nebyla většina latinskoamerických zemí jasně proti, Chávez byl se svou kritikou spíše výjimka (období Summitu Amerik v Québecu 2001), ale postupem času měly jižní země stále více výhrad k asymetričnosti dohody, kdy USA v rámci dohody nepřistoupily k otevření trhu se zemědělskými produkty, což by bylo pro jihoamerické země zajímavé. Dnes se pravděpodobně jedná o mrtvý projekt, neboť nejsilnější země jihu kontinentu v čele s Brazílií ji v této podobě odmítají.

¹¹ Úvodní webová stránka ALBA. Blíže na: www.alternativabolivariana.org (staženo dne 30. 5. 2009).

¹² Unie jihoamerických národů byla založena podepsáním ustavující dohody 23. 5. 2008. Jedná se o integrační iniciativu po vzoru Evropské unie, ke které se připojilo všech dvanáct jihoamerických zemí (kromě Francouzské Guyany). V současnosti 8 z 12 členských zemí dohodu ratifikovalo, k jejímu vstoupení v platnost je potřeba 9 zemí. Spolupráce by v budoucnu měla zahrnovat jednotný trh, volný pohyb osob, společnou obranu, socioekonomický rozvoj, dobudování infrastruktury. V rámci UNASUR byl Brazílií navržen

v podobě Jihoamerické obranné rady v rámci UNASUR (*Consejo de Defensa de la UNASUR, South American Defence Council*), viditelná aktivita v regionálních či vnitrostátních konfliktech (Ekvádor-Kolumbie, Bolívie, Kolumbie), snaha o prohloubení vazeb na Afriku, která byla doménou právě Brazílie.

UNASUR je v podstatě konkurenční institucí k iniciativě ALBA, kde Venezuela nehraje vůdčí roli, ale vzhledem k velké účasti a dosaženému konsensu napříč celou Jižní Amerikou si Chávez nemůže dovolit stát mimo. Pokud by pokračovala politická vůle investovat do integrace, mělo by uskupení UNASUR jasnou dlouhodobou převahu nad iniciativou ALBA, která stojí neudržitelně na jednostranném financování Venezuelou. Převzít roli regionálního vůdce ovšem není ve venezuelských silách i vzhledem k rostoucímu významu Brazílie ve světovém měřítku. Bylo paradoxní a svým způsobem symptomatické, že na podzim 2008 ruský prezident Medveděv při své cestě po Jižní Americe nejprve navštívil Brazílii a Venezuelu až následně. A to dokonce po podepsání významného kontraktu o dodávkách ruské zbrojní techniky do Venezuely a naplánovaném rusko-venezuelském vojenském cvičení u venezuelského pobřeží.

Nicméně obraz regionálního lídra Chávezovi pomáhal upevňovat podporu na domácí scéně. Důraz na Bolívarovy ideje a představa vůdčí role Venezuely je pro určitou část společnosti stále přitažlivá a naplňuje její představu o poslání Venezuely v Latinské Americe. Ale je nutné podotknout, že zahraniční politika prosazující integraci mezi hospodářsky velmi odlišně rozvinutými zeměmi (ropná Venezuela vedle nejchudších zemí subkontinentu Kuby a Bolívie) nebo soupeření o postavení lídra s Brazílií, je extrémně nákladná. Tato politika mohla posilovat prezidenta Cháveze na domácí scéně v situaci, kdy vysoká cena ropy mu na ni dávala dostatek financí. Za současné situace kdy výpadky ropných příjmů rapidně zvyšují deficity veřejných financí, vyvolává uvnitř Venezuely stále větší nevoli. Venezuelané v situaci rostoucího státního dluhu a nefungující základní infrastruktury¹³ již nechtějí finančně podporovat členské státy ALBA, ani za cenu vůdčí role v rámci integračního procesu.¹⁴

model společné obrany, tzv. Jihoamerická obranná rada, která byla oficiálně založena na setkání ministrů členských zemí v Santiagu de Chile 10. 3. 2009. K obranné iniciativě se připojilo všech 12 členských zemí UNASUR. Oficiální webové stránky UNASUR <http://www.pptunasur.com/>.

¹³ Venezuela za Chávezovy vlády trpí výpadky elektřiny, plynu, vody, nedostatkem potravin a dalších surovin. Situace se v tomto ohledu stále zhoršuje.

¹⁴ Informace o snižující se ochotě Venezuelanů k financování chudších spřátelených zemí jsem čerpala z několika zdrojů. Prvním zdrojem jsou rozhovory s akademiky a občany přímo ve Venezuele, druhým jsou nejčtenější opoziční deníky v zemi. Například známý karikaturista deníku *El Nacional* Zapata často obrací svou politickou satiru směrem k vývozu ropných zdrojů do Bolívie a na Kubu za účelem posílit vztahy s těmito zeměmi (*El Nacional* 14. 8. 2007, 12. 11. 2008, 18. 11. 2008). Velmi často formou posilování a budování vojenských kapacit těchto zemí. Dalším zajímavým zdrojem jsou čtenářské reakce na články v deníku *El Universal*. K článku „Venezuela bude financovat přestavbu vojenských stanovišť v Bolívii“ (Venezuela financiará refacción de cuarteles en Bolivia), publikovaném v deníku *El Universal* 9. 9. 2009, se čtenáři mohli vyjadřovat prostřednictvím komentářů. Většina reakcí se týkala nesouhlasu s investicemi veřejných venezuelských prostředků v Bolívii a na Kubě. Poukazovali na potřebnost prostředků doma a neviděli důvod, proč podporovat Bolivijskou armádu.

Navíc Chávezovy mnohdy nerealistické iniciativy motivují Brazílii k aktivitě v regionální integraci. Například k dohodě o Jihoamerické obranné radě v rámci UNASUR došlo v květnu 2008, tedy několik měsíců po návrhu projektu společné armády v rámci ALBA.¹⁵ Byť svým rozsahem se v případě Jihoamerické obranné rady jedná o mnohem skromnější, ryze obrannou, podobu spolupráce a propojení vojenských sil, je to důležitý krok v integračním procesu regionu.

Další kartou, která může být využívána ve snaze posílit svůj image regionálního vůdce a vnitropolitickou legitimitu, je suverenita. Ta představuje další podstatné téma většiny latinskoamerických zemí, vzhledem ke složitému hledání národní identity v jednotlivých zemích i regionu jako celku. Základním rysem identity většiny latinskoamerických zemí je její negativní vymezení vůči USA, což dává prostor pro zahrnutí „antiame- rikanismu“ do populistického diskurzu, kde historické reminiscence mohou posilovat emotivní složku tohoto přístupu. Chávez si od počátku svého působení v prezidentské funkci velmi zakládá na představení své zahraniční politiky jako suverénní a nezávislé, zejména ve smyslu zviditelnění proti politice USA. Vždy se staví na stranu režimu, proti kterému byly uvaleny sankce nebo dokonce provedena intervence, přičemž podstatná byla účast USA a není podstatné, zda se jedná o jednostrannou aktivitu USA, či se k sankcím či intervenci připojily evropské státy či přímo EU či celé mezinárodní společenství. Podstatné také nejsou příčiny konfliktu či charakter režimu¹⁶, ale být na straně „slabšího“ proti USA. Tato schopnost postavit se vždy proti „silnějšímu“ je charakteristickou součástí Chávezovy populistické rétoriky a i vzhledem k machistickým tradicím posiluje jeho vnitropolitické postavení.

S otázkou suverenity souvisel i nárůst napětí mezi Venezuelou a Kolumbií, jehož bezprostřední příčinou byl pronájem sedmi kolumbijských vojenských základů armádě Spojených států, na němž se Kolumbie a USA dohodly v létě 2009. Dalo by se říci, že Chávez reagoval až „hystericky“, mobilizoval armádu, přesunul jednotky na hranice s Kolumbií a nakoupil další vojenskou techniku. Otázkou však zůstává, do jaké míry se jednalo o ohrožení suverenity Venezuely a do jaké míry tato reakce souvisela s vnitropolitickými problémy. Cena ropy v roce 2009 výrazně klesla, ekonomika se potýkala s problémy inflace, nesměnitelností měny, nedostatkem základních surovin, elektřiny, plynu a potravin. Vztahy s Kolumbií jsou ovšem v mnohém složitější, a dotkneme se jich v souvislosti s rozbo- rem vztahu k armádě a s vytvářením obrazu nepřítel.

Lze tedy uzavřít, že Chávezovy aktivity směrem k získání postavení regionálního vůdce do jisté míry mohou posílit jeho mocenské postavení uvnitř Venezuely, ovšem zá- roveň jsou limitovány finančními náklady, které v době poklesu cen ropy již nestačí a

Blíže na: http://www.eluniversal.com/2009/09/09/pol_ava_venezuela-financiara_09A2718329.shtml.

¹⁵ V případě projektu Společné armády v rámci ALBA zůstalo více než rok pouze u deklarovaného záměru. Až v říjnu 2009 na VII. summitu hlav států ALBA má být vytvořena stálá komise pro suverenitu a obranu, aby pokročila v projektu společné obrany. El Universal (blíže na: http://noticias.eluniversal.com/2009/10/18/pol_art_paises-de-la-alba-ac_1617104.shtml) (staženo 18. 10. 2009).

¹⁶ Podporuje Lukašenkův režim v Bělorusku, odsuzuje spojeneckou intervenci do Afghánistánu, odsuzuje intervenci do Iráku, podporuje Mugabeho v Zimbabwe, Kaddáfího v Libyi.

vyvolávají již více nevole, než podpory. Navíc venezuelské soupeření vede Brazílii k větší regionální i celosvětové aktivitě, což nutně roli Venezuely dále zeslabí. Ze střednědobého i dlouhodobého hlediska jsou tedy finanční náklady na zahraničně politické projekty vynaloženy velmi neefektivně a politika není udržitelná. Z hlediska krátkodobého dopadu na mocenské postavení je mnohem efektivnější využití pojmu suverenita, který umožňuje vytvářet obraz ochránce slabšího či vyhrocovat konflikty podle vnitropolitické situace. Chávez tak využívá zejména pojem hlavně pro posílení svého domácího postavení, posilování obrazu bojovníka a odvedení pozornosti od narůstajících vnitřních problémů.

Zahraněpolitické kroky upevňující vztahy s armádou

V zemích Jižní Ameriky má armáda tradičně silný vliv na vnitropolitické dění, byť z logiky věci by její fungování mělo být klíčovou otázkou zahraničně bezpečnostní agendy. Venezuela není výjimkou a armáda je i po 50 letech od posledního vojenského režimu¹⁷ důležitým politickým aktérem. Je nutné zdůraznit, že postavení armády prošlo proměnou. V letech 1958-98 byla pozice armády relativně stabilní, rozhraní mezi civilním a vojenským sektorem jasně definované [Trinkunas 2005] a zásahy do vnitropolitických otázek relativně malé. Již nová ústava z roku 1999 zavedenou rovnováhu vychýlila a Chávez začal posilovat svůj vliv v armádě.

Chávez se svou vojenskou minulostí a zkušeností s organizováním dvou neúspěšných pučů v 90. letech minulého století si plně uvědomuje jak důležité je mít vojenskou elitu na své straně. Od samého počátku svého prezidentského mandátu využívá potenciál armády k implementaci určitých politik, v nichž armáda v demokratických zemích tradičně nepůsobí. Zapojení armády do likvidace přírodní katastrofy na pobřeží v roce 1999, ještě nepřesáhlo využití armády v podobných situacích v jiných zemích, ale její zapojení do rozvojových a sociálních projektů Plán Bolívar 2000 (distribuce potravin pod tržní cenou, nízkonákladová doprava osob špatně dostupných regionů), Pescar 2000 (podpora rybolovu), již znamenalo zapojení do aktivit, které tradičně náleží civilním organizacím, úřadům, neziskovému sektoru. Více jak čtvrtina vojáků, konkrétně 29 000 z celkového počtu 85 000 se podílela na distribuci a prodeji potravin, zajišťování dopravy, podpoře rybářů [Trinkunas 2005: 206-233].

Chávez také od počátku své vlády usiloval o získání větší kontroly nad armádou. Svůj vliv na armádu posílil již ústavou z roku 1999, kde je nově zakotvena pravomoc prezidenta povyšovat důstojníky za zásluhy [Ústava Bolívarovské republiky Venezuela 1999, čl. 236]. Standardní kariéerní povyšování dnes schvaluje prezident; dříve povyšování bylo v pravomoci zákonodárců v případě nejvyšších armádních funkcí a samotného velení v případě nižších důstojnických pozic [Trinkunas 2005: 210-217].

Postupná politizace armády i kontrola prezidenta nad povyšováním důstojníků vyvolala v řadách vojáků určitý rozkol, který se projevil při dubnových událostech roku 2002. Tehdy armádní jednotky v Caracasu odmítly splnit prezidentův rozkaz použít vo-

¹⁷ Vojenský režim Peréze Jiméneze 1950-1958. K úloze armády ve Venezuele [Trinkunas 2005].

jenskou sílu proti masovým civilním demonstracím. Chávez 11. dubna „opustil“ prezidentskou funkci i Caracas¹⁸ a část vysoce postavených důstojníků se postavila na stranu dočasné vlády Pedra Carmony [Trinkunas 2005: 219]. Již 14. dubna ale jiná skupina armády Cháveze reinstalovala do prezidentského paláce Miraflores a začíná rozsáhlá výměna vojenských elit s využitím výše zmíněných zákonných ustanovení, která byla nově vložena do rukou prezidenta. Chávez tak zvýšil počet loajálních důstojníků jmenovaných za zásluhy a vypořádal se s částí armádní opozice.

Další posílení prezidentova postavení vůči armádě nalezneme v zákoně o ozbrojených složkách z roku 2005 [*Ley Orgánica de la Fuerza Armada Nacional*]. Prezident může do služby navrátit penzionované vojáky nebo jim prodloužit službu [*Ley Orgánica de la Fuerza Armada Nacional 2005*, čl. 41]. Bez ohledu na tuto zvýšenou kontrolu armády, není jeho pozice v armádě v tuto chvíli jednoznačná. Nabourání tradiční hierarchie a povyšování za zásluhy vyvolalo nesouhlas mnohých a vytváří velmi specifickou situaci. Chávezovi se podařilo povyšováním za zásluhy zavázat střední generaci důstojníků (fakticky jeho vrstevníků), ti by ovšem nyní měli odejít do důchodu. To ho nutilo ke zmiňovanému ustanovení v zákonu z roku 2005, který umožňuje prodloužit službu či návrat penzionovaných důstojníků, což ovšem nutně zvyšuje napětí mezi mladými důstojníky, kteří žádají jednoznačný kariérní řád, jak byl běžný v předchozím režimu. Ten omezoval vojenskou službu na 30 let, což zaručovalo postup mladší generace v hierarchii [Tarre 2007: 97].

Chávez tak nyní stojí před velmi obtížným úkolem jak nahradit starší generaci loajálních důstojníků, aniž by příliš naboural tradiční postupy a nevytvořil si tak v armádě silnou opozici mezi mladými důstojníky, kteří čekají na povýšení.

Mohl by sice opět využít stávající legislativní ustanovení a povýšit loajální mladé důstojníky za zásluhy, pak by ale nemohl prodloužovat starším loajálním důstojníkům službu, protože mladí čekají na přebírání funkcí. Je nutné zdůraznit, že Chávez má své zkušenosti a uvědomuje si situaci v armádě velmi dobře, protože z armády pochází, když stál v roce 1992 v čele pokusu o vojenský puč, bouřil se právě proti establishmentu a to jak armádnímu, tak civilnímu. Z toho vyplývá, že jedinou možnou variantou je zajištění loajality dostatečnými zdroji pro armádu, které umožní jak postup a tudíž loajalitu mladých důstojníků, tak uchování vlivu jeho generace.

Dodatečné zdroje posílí roli vojenských činitelů v rámci veřejné správy a jejich

¹⁸ Záměrně o událostech v dubnu 2002 nehovořím jako o puči. Nepanuje zatím shoda nad průběhem událostí. Existují dva názory osvětlující Chávezův odchod z Caracasu. Prvním vysvětlením je klasický puč, tedy odstavení Cháveze od moci rebelujícími důstojníky z Caracasu, dosazení dočasné vlády a druhou variantou je dobrovolný odjezd prezidenta Cháveze z Caracasu, neboť situace byla velmi nepřehledná. V Caracasu demonstrovaly miliony lidí proti jeho politice i silný tábor na prezidentovu podporu, armádní velení v Caracasu odmítlo použít proti demonstrantům sílu a Chávez z počátku nevěděl, jak širokou podporu armádní rebelie má. V momentě, kdy se přesvědčil o poměrně omezené organizaci a podpoře rebelie v rámci armády se rozhodl za pomoci loajální části vojáků do prezidentského paláce Miraflores vrátit. V takovémto případě by šlo spíše o klasické španělské a latinskoamerické „*pronunciamento*“, kdy se fakticky čeká, jakou podporu armády má daná politika. Pokud rebelové získají většinu „kasáren“, uskuteční se změna vlády, pokud nikoli, vrací se původní politici.

dosazení do důležitých úřadů, což lze na základě změněné ústavy z roku 1999 [Trinkunas 2005: 210]; efekt je hned trojí: zesílení kontroly nad státní správou, zároveň „odložení“ přebytečných důstojníků a vytvoření prostoru pro obsazení armádních funkcí mladší generací.

Vnitřní zdroje posilování Chávezovy pozice vůči armádě se postupně omezují a tím, jak obecně klesá prezidentova podpora, roste zejména během třetího prezidentského mandátu míra využívání zahraničněpolitické agendy k zajištění loajality armády.

Armáda uvítá dodatečné zdroje investované do určitých zahraničněpolitických aktivit. Nákup nových zbraní a zbrojní techniky je prvním z nástrojů, jak své postavení v armádě posílit. Největším dodavatelem vojenské techniky je Rusko. V roce 2008 s ním uzavřel prezident Chávez čtyřletý kontrakt na nadzvukové letouny, bojové vrtulníky, ponorky a protiletadlový systém¹⁹, v září 2009 vyjednal s Ruskem půjčku ve výši 2,2 miliardy USD na nákup dalších zbraní. Vojenské aliance a bilaterální dohody o vojenské spolupráci jsou dalším nástrojem. Pouhý výčet integračních aktivit a smluv o vojenské spolupráci vypovídá o intenzivním využívání těchto aktivit. Jedná se zejména o tyto dohody: Jihoamerická rada obrany v rámci UNASUR, Společná vojenská aliance v rámci ALBA, Dohoda o vojenské spolupráci s Bolívií, Strategická aliance s Ruskem [Nachtigallová 2008: 10] a společné vojenské cvičení s Ruskem v Karibiku. Nelze vyloučit, že určitou loajalitu získává vytvářením prostoru či alespoň tichým přihlížením finančním a majetkovým machinacím v armádě (starší typy zbraní venezuelské armády objevující se v rukou kolumbijských povstalců – FARC). Vyhrocení vztahu s Kolumbií zároveň posiluje i prestiž armády jako ochránce suverenity vlasti.

Z analýzy oblasti vztahů s armádou je patrné, že Chávez intenzivně využívá zahraničněpolitické aktivity k řešení vnitropolitické otázky svého mocenského postavení v armádě. Prezident posiluje loajalitu armády investicemi do vojenské techniky a důstojníků samotných, vynaložené finanční zdroje pak legitimuje v očích občanů obranou venezuelské suverenity a posilováním pozice lídra v regionu.

Obraz nepřítele: USA

Pojmenování nepřítele je podstatnou součástí Chávezova politického diskurzu. Jasně definovaný nepřítel legitimuje řadu rozhodnutí, o nichž jsme již hovořili – podporuje diverzifikaci ekonomických i politických vztahů a podporuje myšlenku regionálního vůdcovství, je dostatečnou obhajobou pro investice do zbrojení, vytváření „obránných“ uskupení na ochranu suverenity i pro posilování pravomocí exekutivy. Existence „nepřítele“ také zvyšuje prestiž a význam armády, jako ochránce národní suverenity a legitimuje nákupy zbrojní techniky. A nakonec „nepřítel“ bývá po ruce vždy, když je potřeba odvést pozornost od vnitropolitických problémů.

Při vytváření obrazu nepřítele Chávez použil USA. Jde o tradiční obraz v latinsko-

¹⁹ SIPRI Yearbook 2008 (blíže na: www.sipri.org). Výše kontraktu není oficiálně známá, ale neoficiální informace hovoří o 30 miliardách USD.

americkém regionu, který je lehce využitelný jak směrem k domácímu prostředí, tak zahraničnímu, zejména (nikoli ale výhradně) latinskoamerickému prostředí. Zároveň je ale nutné zdůraznit, že dlouhodobější i krátkodobější historická zkušenost s USA v latinskoamerickém regionu nečiní vytváření takového obrazu příliš složitým.

Z hlediska oficiální politiky Venezuela patřila k dlouholetému spojenci USA. Určitý zlom přinesly až 80. léta 20. století, kdy na horšící se ekonomickou situaci nezabral reformní scénář Johna Williamsona, tzv. Washingtonský konsensus²⁰, jehož uplatnění prosadily mezinárodní instituce (Mezinárodním měnový fond a Světová banka). Sociální dopady reformy, která nebyla „šitá na míru“ Venezuele, prohlubovaly sociální napětí a přispívaly k identifikaci „viníka“ v podobě USA (významného člena MMF a SB); vyhraněný protiamerický²¹ určoval pak prezidentskou kampaň v roce 1998.

Zvolení Huga Cháveze pak přineslo jednoznačný obrat v zahraničněpolitických vztazích Venezuely. Tradiční spojenec byl označen za důvod politického i ekonomického marasmu ve Venezuele za posledních dvacet let. A veškeré proměny zahraniční politiky byly zdůvodňovány potřebou zeslabit vliv USA a nalézt nové spojence, ať již v Latinské Americe či jinde ve světě.

Od počátku své vlády Chávez využíval silnou protiamerickou rétoriku, tu však většinou ponechávala Clintonova administrativa bez větší reakce. Před první oficiální návštěvou v Bílém domě byl Chávez požádán, aby do Washingtonu nejezdil přes Kubu, jakožto další oficiální zastávku své zahraniční cesty. Chávez však přání Bílého domu nevyslyšel a americká reakce byla v rovině spíše symbolické: Clinton ho přijal tím nejkratším a nejrezervovanějším způsobem, oblečený v džínách a s vyloučením medií [Wilpert 2007: 168].

S příchodem G. W. Bushe rostlo napětí mezi Bílým domem a Caracasem. Chávez jako jediný z latinskoamerických reprezentantů na summitu Amerik v Québecu v roce 2001 kritizoval projekt Celoamerické zóny volného obchodu (FTAA) a podepsal ji pouze s výhradami. Ještě před 11. zářím 2001 odmítla venezuelská vláda prodloužit dlouholetou smlouvu s USA o výcviku venezuelských důstojníků²², což byl pro USA velmi silný nástroj, jak ovlivňovat či kontrolovat venezuelskou politiku [Golinger 2005: 58-59]. Tento krok Chávezovy vlády určitě zhoršil vzájemné vztahy, ale ani USA ani opozice nemohly toto téma medializovat, protože by to jen posílilo podporu pro Cháveze a zvýraznilo jeho image obránce venezuelské suverenity. Navíc oprávněnost tohoto kroku by bylo jen obtížné zpochybňovat.

Vyhrocení protiamerických postojů lze vnímat v projevu Cháveze ze dne 29. října

²⁰ Reformní scénář Johna Williamsona pro země Latinské Ameriky byl představen pod názvem *Washingtonský konsensus* v roce 1989. Reformní balíček obsahoval 10 oblastí (rozpočtová disciplína, restrukturalizace priorit veřejných výdajů, daňová reforma, liberalizace úrokových sazeb, konkurenční směnný kurz, liberalizace obchodu, liberalizace přímých zahraničních investic, privatizace, deregulace, vlastnická práva), na základě kterých měly být ekonomiky latinskoamerických zemí liberalizovány a otevřeny. Mezinárodní měnový fond a Světová banka podměnily svou další podporu latinskoamerickým zemím právě uplatněním Washingtonského konsensu.

²¹ Je-li v této studii používán termín „protiamerický“ je míněn ve smyslu proti USA.

²² Originální název dohody zní International Military Education and Training (IMET).

2001, kdy přirovnal intervenci do Afghánistánu k teroristickým útokům Al-Káidy na území USA 11. září 2001. Takovéto zpochybnění spojenecké invaze do Afghánistánu těsně po událostech 11. září bylo velmi výjimečné a Chávez se tak zviditelnil jako výjimečně odhodlaný oponent politiky Bílého domu. Bushova administrativa svou zvyšující se finanční podporou venezuelské opozice [Wilpert 2007: 169-174] a zjevnou podporou pokusu o odstranění Cháveze z prezidentského úřadu v roce 2002 poskytla Chávezovi dostatečný materiál pro další budování obrazu nepřítele.

Výměna prezidentů v Bílém domě, nástup Baracka Obamy vytvořil prostor pro narovnání vzájemných vztahů. Očekávání se nenaplnila, Chávezova rétorika ve vztahu k USA se nezměnila a svým způsobem je jediný z latinskoamerických vůdců, který udržuje pozici otevřeného a vyhroceného nepřátelství. Dokonce i kubánský prezident Raúl Castro zaujal po výměně prezidentů k Bílému domu smířlivější postoj než Hugo Chávez.

Udržení protiamerického diskurzu částečně napomohl konflikt v Kolumbii, respektive dohoda o sedmi nových základnách USA, které posílí přítomnost amerických vojsk na Kolumbijském území. Na tuto situaci negativně reagovaly mnohé latinskoamerické státy. Například Brazílie jednala se Spojenými státy a upozornila, že se jedná o velmi citlivé otázky, které by v jihoamerickém regionu neměly být jednostranně realizovány bez předchozích konzultací. Brazilský ministr obrany Nelson Jobim oznámil, že s pomocí Francie vybuduje ponorku na jaderný pohon, která bude hlídat ropné rezervy na pobřeží Brazílie²³. Také probíhala jednání v rámci UNASUR, ale nakonec ostatní státy uzavřely tuto otázku jako bilaterální záležitost USA-Kolumbie.

Reakce Cháveze je ale v tomto kontextu velmi výrazná, zejména v rétorické rovině, jak dokládají jeho výroky z konce srpna 2009: „*Spojené státy neví kudy kam, protože jim zbývají jen malé ropné rezervy ... to je důvod, proč nás ohrožují.*“ „... ví, že k získání kontroly nad ropou v deltě Orinoka musí svrhnout tuto vládu.“ „*USA chce kontrolovat také ropné a přírodní bohatství v Brazílii, Argentíně, Uruguaji a Paraguaji.*“ „... měli bychom se připravit na obranu našeho přírodního bohatství ...“²⁴ Ještě jedno Chávezovo prohlášení stojí za pozornost. Při rozloučení se s odcházejícím kubánským velvyslancem 25. srpna 2009 Chávez dokonce hovořil o válce, i když o válce vyhlášené Bolívarovské revoluci a nikoli Venezuele: „... *těchto sedm vojenských základen je vyhlášením války Bolívarovské revoluci a tak to budeme chápat.*“²⁵

Co znamená vyhraněná Chávezova pozice? Jak dalece se v tomto postoji odráží i reálná obava z posilování amerického vlivu v Latinské Americe. Opravdu chce vystavět frontu antiamericky naladěných a ohrožených jihoamerických států? Bojí se reálně, že bude odstraněn z funkce zvenčí? Při hlubším rozboru jednotlivých vyjádření je zřejmé, že jde o čistě „rétorická“ tvrzení, která jsou zaměřená dovnitř a mají určitou legitimační

²³ Venezuela: U.S. Military in Colombia to Control Region's Natural Resources, August 25th 2009, by James Suggett (blíže na: www.venezuelanalysis.com).

²⁴ Venezuela: U.S. Military in Colombia to Control Region's Natural Resources, August 25th 2009, by James Suggett (blíže na: www.venezuelanalysis.com).

²⁵ Chávezova slova na rozlučkovém ceremoniálu s odcházejícím kubánským velvyslancem v paláci Miraflores (blíže na: www.gobiernoenlinea.ve, staženo 25. 8. 2009).

funkci pro určitá rozhodnutí:

- „... musí svrhnout tuto vládu“ - lze interpretovat jako tvrzení, že opozice, která je proti vládě, to dělá v režii USA
- „USA chce kontrolovat také ropné a přírodní bohatství v Brazílii, Argentině, Uruguayi a Paraguaji.“ „... měli bychom se připravit na obranu našeho přírodního bohatství ...“ lze interpretovat jako tvrzení, že Venezuela je ochráncem Latinské Ameriky, jde o posilování představy o regionálním vůdci, pojem obrana zesiluje význam armády.
- „...vyhlášením války Bolívarovské revoluci...“ lze interpretovat jako vnitřní mobilizaci na obranu revoluce.

Hugo Chávez nepotřebuje zlepšovat vztahy s USA, paradoxně Bushova administrativa pro něj znamenala podstatně snazší situaci v oslovení domácího publika. Obamova politika a zejména určitý image dokázal zmírnit negativní pohled části latinskoamerické společnosti na USA. Proto Chávez musel tak vyhrcočně reagovat na nové základny v Kolumbii, aby mohl posilovat představu, že se nic nezměnilo a obraz nepřítelů zůstal stejný.

Závěr

Je nutné si uvědomit, že intenzita propojenosti Chávezovy vnitřní a vnější politiky není stabilní. Měnila se v průběhu třinácti let jeho tří prezidentských mandátů a v této chvíli se zdá, že tendence k provázanosti vnitřní a vnější politiky posiluje. Přesněji řečeno, posilují prvky zahraniční politiky, které se snaží krátkodobě udržet finanční zdroje (ropa), které vedou k posílení image prezidenta, jak doma, tak v regionálním rozměru a přispívají k upevnění domácí mocenské pozice; naopak oslabují zahraničněpolitické aktivity, které mohou mít střednědobé či dlouhodobé pozitivní účinky na venezuelské národní zájmy, ale v dané chvíli nepřinášejí bezprostřední zisky.

Tato případová studie se pokusila na základě analýzy konkrétních příkladů zahraniční a bezpečnostní politiky Chávezovy vlády najít odpověď na otázku, zda „proměny zahraniční politiky ve Venezuele nemají především za cíl legitimizovat nově utvářený režim“. Provázanost vnitřní a vnější politiky byla demonstrována na čtyřech aspektech vnitřní politiky, ekonomických zájmech, neekonomických zájmech (suverenita, národní identita – vůdčí role v regionu), vztazích s armádou a vytváření obrazu nepřítelů.

Z hlediska národních ekonomických zájmů Venezuely se analyzovaly dva případy: venezuelské postoje vůči politice OPECu a rozvoj bilaterálních vztahů s Čínou. V prvním případě jsme dospěli k závěru, že Chávez jde spíše proti střednědobým a dlouhodobějším ekonomickým zájmům Venezuely, protože potřebuje udržet maximální bezprostřední zisky vzhledem ke klesající podpoře obyvatelstva a nutnosti udržet náročné sociální programy, které tvoří součást legitimační doktríny Chávezova režimu.

Rozvoj bilaterálních vztahů s Čínou nemá tak jednoznačnou odpověď. Diverzifikace trhů a nové investice jsou nesporně v národním zájmu Venezuely, jak z ekonomického, tak politického hlediska. Při hlubším rozboru se ale zdá, že tyto vztahy mají malou

perspektivu z hlediska dlouhodobější perspektivy (vzdálenost, konkurenční Rusko, vlastní čínské zdroje, nutnost vybudovat rafinérii pro sirnou ropu) a že při rozhodování převládá spíše efekt vytvoření představy Venezuely jako „globálního“ hráče a hledání okamžitých finančních zdrojů, což vnitřně Chávezův režim podpořilo.

Z pohledu národních neekonomických zájmů jsou aktivity směřující k získání postavení regionálního vůdce částečně efektivní a nesporně posilují Chávezovo mocenské postavení uvnitř Venezuely. Naráží však na extrémní finanční náročnost, která při poklesu cen ropy komplikuje tuto nákladnou politiku. Druhým faktorem, který bude z dlouhodobého hlediska komplikovat dosažení pozice lídra, jsou ambice a síla Brazílie, která Venezuele nedovolí zaujmout vedoucí pozici v celém regionu.

Vztahy s armádou jsou v Latinské Americe klíčovou otázkou vnitřní politiky. Chávez se rozhodl v momentě vyčerpání vnitřních zdrojů využít nástroje zahraniční politiky k upevnění svého postavení v rámci armády. Investice do nové zbrojní techniky, uzavírání vojenských dohod a aliancí, aktivizace armády v případě příhraničních konfliktů s Kolumbií, to vše lze odůvodnit posílením bezpečnosti a obrany suverenity Venezuely. Především ale slouží k získání loajality armádních důstojníků, neboť se snižující se domácí podporou, bude Chávez armádu potřebovat na své straně.

Obraz vnějšího nepřítele je základní součástí Chávezova diskurzu, který prolíná všemi aspekty vnitřní i zahraniční politiky. Jeho význam je zřetelný zejména v situaci, kdy si uvědomíme, že nástupu nové administrativy Baracka Obamy Chávez nevyužil pro zlepšení vzájemných vztahů, ale naopak při první příležitosti (základny v Kolumbii) se je snažil vyhrotit. Základní nepřátelské vymezení vůči USA Chávez nemůže opustit, protože je jedním z hlavních zdrojů legitimizace jeho režimu.

Závěrem je možné říci, že venezuelská zahraniční politika stále s větší intenzitou sleduje krátkodobé cíle a posílení mocenského postavení prezidenta uvnitř země. Zároveň oslabují aktivity, které odpovídají středně a dlouhodobým zájmům Venezuely. Skutečnost, že finančně náročná zahraniční politika může postupně zabírat stále větší součást legitimačního zakotvení režimu, společně s poměrně tradičně významnou úlohou armády, jejíž loajalita je také finančně dosti náročná, může vést ke zvyšování napětí jak doma, tak v celém latinskoamerickém regionu.

Je možné konstatovat, že odpověď na základní otázku výzkumu je kladná: hlavním cílem současné zahraniční politiky Venezuely je legitimizace Chávezova režimu. Další a detailnější studium by bylo potřeba, aby mohla být zformulována hypotéza a legitimační úloha zahraniční politiky Chávezova režimu verifikována.

LITERATURA A DALŠÍ ZDROJE

CARRERA DAMAS, G., (2003). *El Culto a Bolívar*, 6a ed. Caracas: Editoval Alfa. 399 s. ISBN 978-980-354-250-4.

GOLINGER, E. (2005). *The Chávez Code Cracking U.S. intervention in Venezuela*. 2a ed.

- Havana: Editorial José Martí. 224 s. ISBN 1-56656-647-9.
- HAGOPIAN, F., MAINWARING, S., P. (2005). *The Third Wave of Democratisation in Latin America, Advances and Setbacks*. 1st ed. Cambridge: Cambridge University Press. 413 s. ISBN 978-0-521-82461-3.
- HARNECKER, M. (2005). *Understanding the Venezuelan Revolution: Hugo Chávez talks to Marta Harnecker*. New York: Monthly Review Press. 203 s. ISBN 1-58367-127-7 (brož.).
- KOZLOFF, N. (2007). *Hugo Chávez Oil, Politics and the Challenge to the U.S.* New York: Palgrave Macmillan. 268 s. ISBN 978-1-4039-8409-8 (brož.).
- LAPPER, R. (2006). *Living with Hugo, U.S. Policy Toward Hugo Chávez's Venezuela*. New York: Council on Foreign Relations. 243 s. ISBN 978-1-4039-8409-8 (brož.).
- NACHTIGALLOVÁ, M. (2008). *Motivation and Implications of Chávez Politics in the Field of Security and External Policy*. Praha: Oeconomica. 17 s. ISBN 978-80-245-1496-3 (brož.).
- RODRÍGUEZ, A. (2004). *Petroamérica vs. ALCA: conversaciones con Luis Bilbao*. Buenos Aires: Capital Intelectual S.A. 77s.
- SHIFTER, M. (2003). *Constructing Democratic Governance in Latin America*. 2nd ed. Baltimore: Johns Hopkins University Press. 450 s. ISBN 978-1-84467-552-4 (brož.).
- TARRE, G., B. (2007). *El 4F El Espejo Roto. 1 ed.* Caracas: Editorial Libros Marcados. 240 s. ISBN 980-6933-11-3.
- TRINKUNAS, H., A. (2005). *Crafting civilian control of the military in Venezuela: a comparative perspective*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press. 297 s. ISBN 0-8078-5650-9.
- WILPERT, G. (2007). *Changing Venezuela by Taking Power*. London: Verso. 312 s. ISBN 978-1-84467-552-4 (brož.).
- LÓPEZ, M. (2002). *Partidos de izquierda en Venezuela al comenzar el siglo XXI: el Movimiento Quinta República y el Patria Para Todos*. Příspěvek na XIX. World Congress of Political Science. July 2003. Durban, South Africa.

Legislativa a vládní dokumenty v elektronické podobě

- Constitución de la República Bolivariana de Venezuela. Dostupné na: <http://www.gobiernoenlinea.ve/legislacion-view/sharedfiles/ConstitucionRBV1999.pdf> (staženo 30. 12. 1999).
- Ley Orgánica de la Fuerza Armada Nacional, La Asamblea Nacional de la República Bolivariana de Venezuela. Dostupné na: http://www.gobiernoenlinea.ve/legislacion-view/sharedfiles/Ley_de_la_Fuerza_Armada.pdf (staženo 6. 9. 2005).
- Ley Orgánica de las Fuerzas Armadas Nacionales, El Congreso de la República de Venezuela. Dostupné na: <http://www.gobiernoenlinea.ve/legislacion-view/sharedfiles/110.pdf> (staženo 22. 2. 1995).
- Líneas Generales del Plan de Desarrollo Económico y Social de la Nación 2001-2007, Re-

pública Bolivariana de Venezuela. Dostupné na: http://portal.gobiernoenlinea.ve/gobierno_al_dia/docs/PlanDesarrolloEconomicoSocial2001-2007.pdf (staženo 6. 3. 2011).

Líneas Generales del Plan de Desarrollo Económico y Social de la Nación 2007-2013, Gobierno Bolivariano de Venezuela, Ministerio del Poder Popular para la Comunicación y la Información. Dostupné na: http://www.portaleducativo.edu.ve/Políticas_edu/planes/documentos/Lineas_Generales_2007_2013.pdf (staženo 7. 3. 2011).

Internetové články

PETRAS, James, Latin America The Empire Changes gears, December 7, 2004. Dostupné na: <http://www.counterpunch.org/petras12072004.html>.

CNPC potvrdila čínské zásoby ropy, Finanční noviny, ekonomický server ČTK. Dostupné na: <http://ipoint.financninoviny.cz/cnpc-potvrdila-cinske-zasoby-ropy.html>.

SUGGETT, James, Venezuela: U.S. Military in Colombia to Control Region's Natural Resources, August 25th 2009. Dostupné na: <http://www.venezuelanalysis.com/news/4743>.

Elektronické zdroje

Oficiální server venezuelské vlády, www.gobiernoenlinea.ve.

Alternativa Bolivariana para América Latina y el Caribe, www.alternativabolivariana.org.

Ministerstvo obchodu Venezuely (Ministerio del poder popular para el comercio), www.mincomercio.gob.ve.

Organisation of the Petroleum Exporting Countries (OPEC), www.opec.org.

Stockholm International Peace Research Institute, www.sipri.org.

Venezuelský deník El Universal, www.eluniversal.com.

Venezuelský deník El Nacional, www.el-nacional.com.

Informační server Venezuela News, Views and Analysis, www.venezuelanalysis.com.

WTRG Economics, Analysis, planning, forecast and data services for energy producers and consumers, www.wtrg.com.

Petrol media, www.petrol.cz.